

УДК 027.7:021](477)”2002/2024“

DOI [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.2\(34\).353368](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.2(34).353368)

Якуніна Наталія Вікторівна,

завідувачка науково-методичного відділу

Наукової бібліотеки імені М. Максимовича

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 58, Київ, 01601,

тел.: (044) 239 32 79

e-mail: metod@univ.kiev.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8952-2694>

ПРІОРИТЕТНІ ВЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК

У статті представлені показники діяльності університетських бібліотек України за 2022–2024 роки. Зроблено аналіз низки напрямів роботи університетських бібліотек на основі статистичних і письмових звітів за відповідні роки. Кожна бібліотека закладу вищої освіти складає річні звіти відповідно до Інструкції [6]. Звіт складається з даних, що були отримані усіма структурними підрозділами бібліотеки протягом року згідно з обліковими документами. Звіт заповнюється чітко, статистичні дані представлені в абсолютних величинах в одиницях виміру, що вказані в Інструкції. Крім статистичних даних звіт містить текстову частину, в якій докладніше описано зміст напрямів роботи бібліотеки. На основі звітів кожної окремої бібліотеки формується інформаційно-аналітичний звіт Мережі університетських книгозбірень України (виконавець — Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, методичний центр для університетських бібліотек України). Саме такі звіти стали підґрунтям для написання даної статті.

Коронавірусні обмеження та повномасштабне вторгнення росії в Україну дещо змінили вектори діяльності бібліотек ЗВО: активізувалися одні напрями, трохи відійшли на другий план інші, з'явилися нові. Серед актуальних та критично важливих напрямів діяльності вишівських бібліотек відзначимо наступні: захист та збереження фондів шляхом діджиталізації та актуалізація фондів, альтернативні шляхи поповнення книгозбірень, нові підходи до організації обслуговування та надання послуг, інформування академічної спільноти щодо нових надходжень та тематичних підбірок джерел та літератури. Незмінною лишається роль університетських бібліотек у формуванні культури поваги до інтелектуальної праці та дотримання етичних норм, а також їх культурно-просвітницька місія.

Ключові слова: бібліотеки ЗВО, Мережа університетських книгозбірень України, інформаційно-аналітичний огляд, річний звіт.

Вимоги часу та інші сучасні обставини стали головною рушійною силою для перетворення університетських бібліотек на інтегровані науково-інформаційні центри, що об'єднують традиційні документи, цифрові ресурси, архівні

матеріали та активно пропонують своїм користувачам як онлайн, так і офлайн-сервіси.

Одна з центральних місій кожної бібліотеки — примноження, захист та збереження її фондів. Наші фонди — це не просто книги. Ми зберігаємо університетські академічні цінності, зберігаємо знання, зберігаємо зібрання різних точок зору, теорій та епох. Бібліотека забезпечує доступ до повної картини знань, протидіючі фрагментації та однобічності інформації.

На сьогодні Мережа університетських книгозбірень України¹ (далі — Мережа) нараховує 162 бібліотеки, і збереження їх фондів вимагає комплексного підходу та постійної уваги. Цей процес має включати цілий ряд заходів: створення оптимальних умов збереження, профілактику пошкоджень, консервацію та реставрацію документів та, на жаль, неможливість правильного фізичного збереження в багатьох наших бібліотеках ставлять під загрозу довгострокове збереження фондів. Переважна кількість старих університетських корпусів не можуть забезпечити необхідний кліматичний режим, а висока вартість реставраційних робіт ускладнюють відновлення пошкоджених видань. Єдиним способом збереження друкованих документів є цифровізація. Створення якісних цифрових копій як рідкісних та цінних, так і найбільш запитуваних видань забезпечить масовий доступ користувачам і збереже оригінали від фізичного зносу.

Загальна кількість документів університетських бібліотек за попередні роки змінювалася відповідно до освітніх та наукових вимог університетів.

КІЛЬКІСТЬ ДОКУМЕНТІВ	НОВІ НАДХОДЖЕННЯ
2022 рік — 102593878	2022 рік — 332669
2023 рік — 100281831	2023 рік — 549234
2024 рік — 97108137	2024 рік — 477922

Для задоволення інформаційних потреб користувачів фонди наших книгозбірень мають бути не лише збережені, але й актуальні і в достатній кількості. У 2025 році у бібліотеках Мережі були проведені заходи спрямовані на перевірку актуальності фондів щодо їх відповідності потребам користувачів, профілю бібліотеки та інформаційним реаліям. Списання застарілої літератури — це необхідний процес для «оздоровлення» бібліотечного фонду [5], так в 2024 р. з фондів університетських бібліотек було вилучено 2889996 застарілих за змістом документів. Особлива увага приділялася вилученню російсько-

¹ [Методична робота, зональний розподіл]. *Наук. б-ка ім. М. М. Максимовича Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка* : офіц. сайт. Україна, Київ, 2000–2026. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/about/region.php3> (дата звернення: 14.10.2025).

мовної та радянської літератури, що є частиною загальнонаціональної політики актуалізації бібліотечних фондів щодо захисту інформаційного простору України [8].

Для поповнення новими надходженнями проводилася активна робота обмінних фондів [3], співпраця з кафедрами, окремими викладачами, дарувальниками приватних бібліотек — такі джерела надходжень теж були вагомими при обмеженому фінансуванні.

ДАРЧА ЛІТЕРАТУРА	ОБМІННИЙ ФОНД
2022 рік — 70224 док.	2022 рік — 590954 док.
2023 рік — 84531 док.	2023 рік — 478175 док.
2024 рік — 93030 док.	2024 рік — 457457 док.

В умовах дистанційного навчання бібліотеки мають бути більш активними, уміти популяризувати свої інформаційні ресурси і тут університетські бібліотеки зробили перехід від ролі зберігача інформації до ролі провідника та навігатора у світі знань [2; 7].

То як допомагають сучасні університетські бібліотеки академічній спільноті? По-перше, працівники книгозбірень постійно шукають нові підходи до організації якісного та оперативного обслуговування користувачів: надання доступу до електронних баз даних, наукових журналів, електронних книг, надання цілодобового доступу до електронного каталогу бібліотеки, до Інституційного репозитарію, де зберігаються наукові роботи викладачів та студентів (дисертації, статті, тези тощо), що сприяє відкритому доступу (Open Access) і є критично важливим для сучасної освіти та науки. Бібліотеки університетської мережі відіграють важливу роль у просуванні відкритої науки — створення Інституційних репозитаріїв деякими бібліотеками почалося ще у 2010 році, з яких поступово складається Національний репозитарій академічних текстів [1].

За рівнем доступу в різних університетських бібліотеках вони досі різні:

- відкриті (Open Access): весь контент доступний будь-якому користувачу інтернету безкоштовно;
- закриті, або частково обмежені: доступ надається лише академічній спільноті певного ЗВО або за передплатою;
- гібридні: частина матеріалів відкрита, частина — стає відкритою через певний час.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ БІБЛОТЕК ЗВО		
РІК	КІЛЬКІСТЬ ДОКУМЕНТІВ	КІЛЬКІСТЬ ЗВЕРНЕНЬ
2022	1891929	97605164
2023	2144679	82550275
2024	2716242	90325516

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ БІБЛОТЕК ЗВО			
РІК	К-ТЬ ПРИДБАНИХ БД / З НИХ ПОВНОТЕКСТОВИХ	К-ТЬ ТЕСТОВИХ БД	К-ТЬ ЗАПИСІВ ВЛАСНИХ БД
2022	419/269	469	55608237
2023	439/298	468	42883274
2024	449/311	297	47923272

Коронавірусні обмеження, повномасштабна війна ще більше активізували дистанційну доступність бібліотек, здатність надавати послуги та ресурси користувачам незалежно від їхнього фізичного місцеперебування, чим розширили географічні межі бібліографічного обслуговування. Цей напрям роботи став критично важливим для університетських книгозбірень України. Крім того важливим кроком до забезпечення інформацією наукової спільноти стало забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації. Електронні бази даних наукової інформації — це «бази даних патентної та кон'юнктурно-економічної інформації, бібліографічні, реферативні, повнотекстові бази даних наукової і науково-технічної інформації та наукової літератури, у тому числі ті, які використовують інструменти бібліометрії та наукометрії» [4].

ДИСТАНЦІЙНА ДОСТУПНІСТЬ			
РІК	КІЛЬКІСТЬ ВІДДАЛЕНИХ КОРИСТУВАЧІВ	КІЛЬКІСТЬ АБОНЕНТІВ МБА ТА ЕДД	КІЛЬКІСТЬ ВИДАНИХ ДОКУМЕНТІВ
2022	801422	14205	38029
2023	23571518	8077	20593
2024	117377382	5221	15760

Дистантні форми обслуговування поєднують традиційний доступ до ресурсів бібліотеки через веб-сайт і альтернативні форми обслуговування, що стали можливими завдяки можливостям телекомунікаційної мережі:

- Електронна доставка документів (ЕДД): надсилання скан-копій окремих статей або фрагментів книг на електронну пошту (з дотриманням авторського права);
- Довідка 24/7 — цифрові канали зв'язку:
 - Віртуальна довідка: сервіс на сайті бібліотеки, де користувач може поставити запитання щодо пошуку літератури, уточнення місця збереження документа, визначення індексу УДК тощо.
 - Чат-боти та меседжі: використання Telegram, WhatsApp, Facebook або Viber для автоматичних відповідей, інформування про заходи, нові надходження тощо.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ					
РІК	К-ТЬ ВИКОНАНИХ ДОВІДОК	ТЕМАТИЧНІ ДОВІДКИ	ДОВІДКИ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ	ВІРТУАЛЬНІ ДОВІДКИ	ІНДЕКС УДК
2022	2357056	645512	1241559	37781	126916
2023	2616539	1147208	1394747	40320	118454
2024	2542965	1417809	1341045	36494	116097

Бібліотеки ЗВО виступають ключовим елементом у формуванні культури поваги до інтелектуальної праці та дотримання етичних норм.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ			
РІК	К-ТЬ ПРОГРАМ В ГОД. МОЛОДШІ КУРСИ ТЕОРІЯ/ПРАКТИКА	К-ТЬ ПРОГРАМ В ГОД. СТАРШІ КУРСИ ТЕОРІЯ/ПРАКТИКА	К-ТЬ ПРОГРАМ В ГОД. Н/П ПРАЦІВНИКИ ТЕОРІЯ/ПРАКТИКА
2022	2191 / 1500	434/692	429/418
2023	2010 / 1062	380 / 682	679 / 425
2024	1359 / 812	604 / 441	612 / 505

Ще одним важливим інструментом, що забезпечує зв'язок між фондом та читачем, є книжкова виставка. Це не просто демонстрація книг, а засіб візуальної комунікації, який формує імідж бібліотеки та активно стимулює інтерес до читання. Дослідження в галузі психології сприйняття підтверджують, що

близько 80% інформації людина отримує через зір. Книжкові виставки перетворюють свої фонди на наочний об'єкт: фахівці університетських бібліотек використовують різні формати, оформлюють експозицію цитатами, ілюстраціями, продуманим освітленням, з додатковими тематичними предметами тощо, а креативний підхід, нові цікаві ідеї допомагають перетворити звичайний стелаж на арт-об'єкт. Віртуальні бібліотечні виставки давно стали сучасним форматом презентації книг та документів серед бібліотек нашої Мережі.

РІК	К-ТЬ ВИСТАВОК	К-ТЬ ДОКУМЕНТІВ	К-ТЬ ВІРТУАЛЬНИХ ВИСТАВОК	К-ТЬ ДОКУМЕНТІВ
2022	9936	282742	2522	59282
2023	11590	322279	3285	79622
2024	12378	324667	3795	71046

Культурно-просвітницьку місію наших книгозбірень важко переоцінити — вони є місцем для всебічного розвитку особистості. Кількість масових заходів, які організують і проводять працівники, говорять самі за себе: 2022 рік — 6904, 2023 рік — 10372, 2024 рік — 11025. Заходи організуються для різних груп академічної спільноти: для студентів (знайомство з можливостями бібліотеки, змістовне проведення часу, розвиток навичок комунікації), для викладачів та науковців (швидкий доступ до новітніх публікацій, консультації щодо вибору рецензованих журналів для публікацій, які індексуються Scopus, Web of Science, допомога уникання «хижацьких видань» тощо), для кафедр та університету в цілому (рейтинг підвищення показника публікаційної активності, проведення днів кафедр тощо). Заходи в бібліотеках ЗВО — це постійний майданчик для обміну досвідом, ідеями, знаннями.

РІК	К-ТЬ ПРОВЕДЕНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ	К-ТЬ ПРОВЕДЕНИХ СЕМІНАРІВ	К-ТЬ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
2022	31	210	3765
2023	33	573	3364
2024	42	285	3132

Сьогодні університетська бібліотека перестала бути лише сховищем книг і перетворилася на мультифункціональний хаб, що вимагає від працівників нових навичок і компетентностей. Самоосвіта для сучасного бібліотекаря — це

не просто бажання знати більше — це необхідність для виживання професії в епоху цифрової трансформації. В 2024 році на платформі Дія.Освіта Міністерством цифрової трансформації у співпраці із Програмою розвитку ООН (UNDP) в Україні було реалізовано проєкт «Цифрограм для бібліотекарів», який дозволив бібліотечним працівникам оцінити свій рівень цифрових знань. У межах стратегії цифрової трансформації працівники університетських бібліотек долучилися до проходження цього тесту, а отримані сертифікати засвідчили готовність фахівців до роботи в сучасному технологічному середовищі у ключових сферах: інформаційна та медіаграмотність, створення цифрового контенту, кібербезпека та захист даних тощо.

Попри процеси оптимізації кадрового складу серед бібліотек Мережі навантаження на кожного фахівця значно зросло. Сьогодні бібліотечний працівник виконує розширений спектр функцій: традиційне обслуговування фондів, навчання студентів та викладачів цифрової та медіаграмотності, інструментам наукометрії, технічний супровід та адміністрування антиплагіатних платформ в університеті тощо.

Інновації, сервісність та багатофункціональність — це сучасна університетська бібліотека, це постійний розвиток та впровадження нового, це динамічний освітній та соціальний простір. І попри фінансову кризу (вартість підписок на наукові журнали, нові книги тощо зростає швидше, ніж бібліотечні бюджети), швидкість технологій (поява ШІ, як-от ChatGPT, ставить під питання традиційні методи пошуку інформації), збереження фондів (оцифрування рідкісних видань потребує величезних коштів та технічного персоналу, якого часто бракує), університетська бібліотека сьогодні адаптується до запитів академічної спільноти університету, а бібліотеки Мережі ефективно реагують на нові завдання та виклики часу, бо наша мета — створити середовище, де інформація перетворюється на знання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Положення про Національний репозитарій академічних текстів : затв. постановою Каб. Міністрів України № 541 від 19.07.2017 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <http://surl.li/tvlokc> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Про затвердження плану заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Каб. М-рів України № 374-р від 25.03.2025 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://surl.li/qmibkn> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Про затвердження Порядку використання документів через обмінні бібліотечні фонди : наказ М-ва культури України № 1131 від 31.10.2017 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://surl.li/cvdmoo> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації : наказ М-ва освіти і науки України № 269 від 27.02.2019 р. ; ост. ред. від 03.08.2021 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://surl.li/txkffy> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання : наказ М-ва фінансів України № 818 від 13.09.2016 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://surl.li/cc/kqvejs> (дата звернення: 14.10.2025).

6. Про затвердження форм звітності про діяльність публічних та спеціальних бібліотек, а також інструкцій щодо їх заповнення : наказ М-ва культури та інформ. політики України № 463 від 28.11.2022 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://surl.li/nfnevr> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Каб. М-рів України № 219-р від 23.03.2016 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://surl.li/bxwfhf> (дата звернення: 14.10.2025).
8. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України від 23.05.2022 р. *Міністерство культури України* : офіц. сайт. URL: <https://surl.li/ffbsue> (дата звернення: 14.10.2025).

References:

1. Polozhennia pro Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv [Regulations on the National Repository of Academic Texts]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 541 (2017) (Ukraine). <http://surl.li/tvlokac> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2025–2026 roky z realizatsii Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On approval of the action plan for 2025–2026 for the implementation of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the period until 2030]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 374-r (2025) (Ukraine). <https://surl.li/qmibkn> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia dokumentiv cherez obminni bibliotechni fondy [On approval of the Procedure for the use of documents through exchange library funds]. Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy № 1131 (2017) (Ukraine). <https://surl.li/cvdmoo> [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Poriadku zabezpechennia dostupu zakladiv vyshchoi osvity i naukovykh ustanov do elektronnykh baz danykh naukovoi informatsii [On approval of the Procedure for ensuring access of higher education institutions and scientific institutions to electronic databases of scientific information]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 269 (2019) (Ukraine). <https://surl.li/rxkffy> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia typovykh form z obliku ta spysannia osnovnykh zasobiv subiektamy derzhavnogo sektoru ta poriadku yikh skladannia [On approval of standard forms for accounting and write-off of fixed assets by public sector entities and the procedure for their preparation]. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy № 818 (2016) (Ukraine). <https://surl.li/cc/kqvejs> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia form zvitnosti pro diialnist publichnykh ta spetsialnykh bibliotek, a takozh instruktzii shchodo yikh zapovnennia [On approval of reporting forms on the activities of public and special libraries, as well as instructions for filling them out]. Nakaz Ministerstva kultury ta inform. polityky Ukrainy № 463 (2022) (Ukraine). <https://surl.li/nfnevr> [in Ukrainian].
7. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Yakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy" [On the approval of the Strategy for the Development of Libraries for the period until 2025 "Qualitative Changes in Libraries to Ensure Sustainable Development of Ukraine"]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 219-r (2016) (Ukraine). <https://surl.li/bxwfhf> [in Ukrainian].
8. Rekomendatsii Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy shchodo aktualizatsii bibliotechnykh fondiv u zviazku zi zbroinoiu ahresiieiu rosiiskoi federatsii proty Ukrainy [Recommendations of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine regarding the updating of library funds in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine] (2022) (Ukraine). <https://surl.li/ffbsue> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 16.10.2025 р.

Yakunina N. V.,

Head of the Scientific and Methodological Department

M. Maksymovych Scientific Library

Taras Shevchenko National University of Kyiv

58 Volodymyrska St, Kyiv, 01601,

tel.: (044) 239 32 79

e-mail: metod@univ.kiev.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8952-2694>

PRIORITY VECTORS OF UNIVERSITY LIBRARIES' ACTIVITIES

The article presents the Ukrainian university libraries' performance indicators for 2022–2025. An analysis of a number of areas of university libraries' activities has been performed based on statistical and written reports for the respective years. Each higher education institution library makes annual reports in accordance with the Instruction [6]. The report is comprised of the data obtained by all structural units of the library during the reported year as per the accounting documents. The report is to be filled out clearly with statistical data presented in absolute values in units of measurement specified in the Instruction. In addition to statistical data, the report contains a text section which describes the content of the library's areas of activities in more detail. Based on the reports of each individual library,

an information and analytical report of the Network of University Libraries of Ukraine is formed (which is executed by the M. Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, the methodological centre for university libraries in Ukraine). It is such reports that served as the basis for writing the present article.

Coronavirus pandemic restrictions and Russia's full-scale invasion of Ukraine somewhat changed the vectors of higher education institution libraries' activities: some activities have been boosted while others have receded into the background, and new ones have emerged. The following areas of university libraries' activities should be marked among relevant and essential ones: protection and preservation of collections through digitisation, updating collections, alternative ways of expanding library collections, new approaches to the service organisation and provision, informing the academic community about new acquisitions and subject-tailored selections of sources and literature. The role of university libraries in shaping a culture of respect for intellectual work and adherence to ethical standards, as well as their cultural and educational mission, remains unaltered.

Keywords: higher education institution libraries, the Network of University Libraries of Ukraine, information and analytical review, annual report.